

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים**פרשת וישב - חנוכה****מאמר במעלות הלומד על מנת ללמד - ובו יתבאר גזירת היונים "להשכיחם תורתך"**

סנהדרין (צט א) 'תניא היה רבי מאיר אומר, ¹ הלומד תורה ואינו מלמדה זהו "דבר ה' בזה" (שלח טו לא), ע"כ.

לכאורה הכוונה, שמאחר ודרך בני אדם כששומעים דברים חשובים ויקרים בעיניהם, הולכים ומגידיים אותם לאחרים, ומי שאינו נוהג כן, מראה שאין הדברים חשובים וחביבים אצלו כל כך, ולכן נכלל ב'דבר ה' בזה'.

א-

בחינושי אגדות למהר"ל (שם) בד"ה מי שאינו מלמד וכו', 'מפני כי ראוי לפרסם דבר ה' לאחרים וזה כבוד התורה כאשר מפרסם את התורה לאחרים, ומי שאינו מלמדה עד שאין דבר ה' נמצא אצל אחרים, גם כן בזה הוא מבזה דבר ה', כי בודאי כבוד תורתו נתברך כאשר הוא אצל הכל, כך יראה', עכ"ל.

ובהגהות היעב"ץ (שם) ד"ה הלומד וכו', 'והכותב ומבאר אותה למען המשכילים יבינו והתלמידים יעמדו על האמת ויוסיפו לקח טוב, **אין לימוד גדול מזה, ואין כבוד לתורה יותר מזה**', עכ"ל.²

והוא על פי מה שנתבאר שמעלת הלימוד לאחרים, שבכך הוא מראה עד כמה חביבים וחשובים דברי התורה בעיניו, גם הוא כבוד לתורה שמפרסם אותה לאחרים. **וענין זה מתגלה ומתברר גם על ידי כתיבת הדברים ופרסומם לתועלת הלומדים, וכמו שסיים 'ואין כבוד לתורה יותר מזה'**.³

ב-

בחינושי אגדות מהרש"א (שם) בד"ה כי דבר ה' וכו', דלומד אפשר בשמיעה, אבל מלמדה לאחרים אי אפשר אלא בדבור דבר ה', וזה שאינה מלמדה ה"ז מבזה דבר ה', עכ"ל.⁴

משמעות דבריו, דבלימוד התורה ישנם ב' אופנים: א' הלימוד בשמיעה, ב' הלימוד ע"י דיבור, ואין עניינם שווה. ומי שלומד בשמיעה ולא בדיבור הוא בכלל 'דברי' השם בזה, לפי שאינו מקיים את לימוד התורה ע"י דיבור.

ג-

עירוני (נג ב) 'ברוריה [אשתו של רבי מאיר מאריה דשמעתא דידן] אשכחתינה לההוא תלמידא דהוי גריס בלחישה, בטשא ביה, אמרה ליה לא כך כתוב "ערוכה בכל ושמורה" (שמואל ב' כג ה), אם ערוכה ברמ"ח איברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת', עכ"כ.

ובחינושי אגדות מהרש"א (שם נד א) ד"ה ערוכה וכו', 'דריש ליה אלימוד תורה וכו' ואמר "ערוכה בכל" והיינו בכל רמ"ח איברים, שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האברים וק"ל".⁵

ומבואר שהלימוד בקול רם שהוא בהרגשת ותנועת כל האיברים, גורם שלא ישתכח ממנו תלמודו, ואף שאפשר ללמוד בשמיעה או בלחישה, מ"מ כל שאינו גורס בדיבור ותורתו משתכחת.

¹ היה ר"מ אומר - כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד. על דרך שכתב הרע"ב (אבות פ"א מ"ב) 'הוא היה אומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד', ובברכות (זו א) **מרגלא בפומיה דרבי מאיר** [מר"ה דשמעתא דידן] ופירש רש"י 'מרגלא בפומיה דבר זה רגיל בפיו'.

² ועיין עוד בהקדמת האגלי טל ד"ה ויען אברהם שכתב, שבכתיבת ד"ת מתקיימת מעט המצוה של ללמד.

³ **בחינושי אגדות מהרש"א** (בבא בתרא י ב) ד"ה שהיו אומרים, כתב לפרש מה שהיו אומרים 'אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו כו', כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד, אשר על כן נקראו החכמים סופרים. והוא עוד מעלה בכתיבת החידושים.

⁴ **ובח"א מהרש"א** (שם) בד"ה כל הלומד תורה כו'. דרך הלומד הוא השומע מפי אחרים, ומלמדה מפיו בדבור לאחרים, וז"ש "דבר ה' בזה", כי השמיעה לא בזה, אבל דבורו בדבר ה' לאחרים בזה, עכ"ל.

⁵ **עוד אמרו** (שם נד א) 'תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו. **ובמדרש רבה** (נצבים ח ד) הובא ביתר הרחבה, 'מעשה בתלמיד אחד של ר"א בן יעקב שהיה ממנה בכל תלמודו בשעה אחת, פעם אחת

חלה ושכח את כל תלמודו, מי גרם לו, ע"י שלא היו אומרו מפיו, ונתפלל עליו ר"א בן יעקב וחזר כל תלמודו, ע"כ. **ובחינושי אגדות מהרש"א** (סוכה כח א) ד"ה ואמר כתב, 'ולא מצאו אדם יושב ודומם כו', עיקרא בגירסא שתהא שגורה בפיו ולא כשתיבה כדאמרינן בכמה מקומות', עכ"ל.

⁶ **ועיין עוד בחינושי אגדות מהרש"א** (סנהדרין כו ב) ד"ה מחשבה שכתב, 'ועוד י"ל דאפילו לדברי תורה שעיקרה במחשבת הלב, מועלת, ולא סגי ליה ללמוד אותה במחשבה בלבד, אלא צריך ג"כ למגרסה בפה, כדאמרינן בעלמא דעקימת שפתינו הוה קצת מעשה, וזה שאמרו "מפר מחשבות ערומים" (איוב ה יב) הלומד תורה במחשבה בעלמא מפר ומשתכחת ממנו ולא תעשינה וגו' שלא תבא התורה לידי מעשה כ"א בדבור וק"ל', עכ"ל.

ובחי' זרע יצחק (אבות פ"ג מ"יז) ד"ה אם אין קמח 'אבל התועלת להשכחה אמרו חז"ל בקול רם ובחיתוך לשון וכו' עכ"ל.

⁷ **מכות** (י א) רבינא אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה (ע"י קהלת ה ט) ע"כ. **ובפי' רש"י** (שם) בד"ה 'ללמד בהמון מרבה תלמידים, לו תבואה לפי שעל ידיהם ירבה הפלול, ונותן לב לתרץ קושיותיהם' עכ"ל.

רבותיהם, שכאשר ידברו לפנייהם מה שעלה ברעיונם, ירגיש הפה את פגימת השכל, כפי שהאצבע מרגישה את פגימת הסכין.

יש לפרש לפי זה, מה שאמרו בגמרא בסנהדרין (שם) שהלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה, כי כיון שאינו מלמדה לאחרים אין הדברים מתיישבים מפגימותיהם, ומשום כך הוי בכלל דבר ה' בזה, מכיון שהיה לו לטרוח ולעמול עד שיתבררו ויתבארו הדברים באר היטב, ע"י התלמידים המחכימים את רבותם.

ז-ז

אבות (פ"ד מ"ה) 'רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה] אומר הלומד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד, ע"כ.

ובתפארת ישראל (שם יכין אות כח) 'שיפתח הקדוש ברוך הוא לבו, ויסור מלפניו טרדות הזמן, כדי שיבין הדברים ברורים'.⁹ **ומבואר**, שעל ידי שלומד על מנת ללמד, נותנים לו לב פתוח ומסירין מלפניו טרדות הזמן, כדי שיבין הדברים ברורים, ומשמע דכדי להבין הדברים ברורים צריך להני ב' תנאים: שיפתח הקב"ה את לבו, ושיסורו ממנו טרדות הזמן.¹⁰

יש לפרש לפי זה מה שאמרו שהלומד תורה ואינו מלמדה הרי הוא בכלל מה שנאמר 'דבר ה' בזה', והיינו שכל מי שלומד ואינו מלמדה, היינו שאינו לומד על מנת ללמד, ואינו חושש לכך שיזכה להבין הדברים ברורים, נמצא מראה בהנהגתו שאין דבר ה' חשוב בעיניו שישתדל בהבנתו.

ח-ח

בבא מציעא (לג א) 'אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה בפני זה וכו' ע"כ.

ובפני רש"י (שם) בד"ה עומדין 'עומדין זה מפני זה כדין תלמיד לרב, לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשיין ומפרקיין, וכולם למדים זה מזה, עכ"ל.

ומבואר, דגם חברים הלומדים יחד, נעשה כל אחד כתלמיד לרב וכמו כן רב לתלמיד, וכ"ש כשלומד עם חברו ביחד [הובא בשפ"א (אבות פ"ו מ"ג)].

ונראה דלפי זה, יש לכל אחד ואחד שלומד בחבורה, ללמוד לבד קודם שבא ללמוד עמהם לפי שהוא בכלל הלומד על מנת ללמד את חבריו, ובזה יתקיים אצלו מה שאמרו 'הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד'.¹¹ פירוש שנותנים לו לב פתוח ומסירין ממנו טרדות הזמן שיהיו הדברים ברורים.¹²

בתפארת ישראל (שם), 'ואחר כך [היינו אחרי שזכה להבין הדברים ברורים] מספיקין בידו גם כן ללמד, דהיינו שיזמן לו הקב"ה תלמידים הגונים וחבירים מקשיבים, ויחוננו הקב"ה לשון למודים, להפיק מחכמתו לאחרים, עכ"ל.

ונראה דמה שאמר שזוכה ע"י לחברים מקשיבים, משום דגם זה נכלל בכלל 'ללמד', והיינו דכשלומדים יחד בצוותא נמצא כל אחד לומד לעצמו ומלמד לחברו וכמו שנתבאר בב"מ.

ט-ט

בתפילת ימי חנוכה אנו מוסיפים בברכת הודאה תפילת 'על הנסים' ובה אנו אומרים "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך".

בספר בני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת, מאמר ד אות נו) כתב לבאר הנוסח, 'הנה יוצא לנו מכל זה, אשר מלכות יון כל כחם וממשלתם הוא בבחינת 'חשד' [כמבואר במדרש רבה (בראשית ב ד) 'וחושד' זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל

בגזירותיהן] והוא שכחת התורה וכו', בבחינת חושך הנה יגיע השכחה, חש"ך שכ"ח אתוון דדין כאתוון דדין.

ועל כן תבין היטב מה שתקנו בנוסח ההודאה בו בלשון כשעמדה מלכות יון הרשעה שהיא חשך להשכיחם תורתך, עכ"ל.¹³

ומבואר פשטות כוונת אמירת 'להשכיחם תורתך', היינו דע"י שלא הניחום לעסוק בתורה ובמצות, גרמו שישתכחו מהם דברי התורה.

י-י

ולפי מה שנתבאר גודל מעלת העסק בתורה מתוך כוונה ללמדה לאחרים, וגם מעלת לימודה אחר כך לאחרים שבה מראה חשיבותה בעיניו, והוא עיקר גדול אשר תלויים בו דברים הרבה:

א. שמתיישבים הדברים מפגימותיהם, ב. שזוכה לפתיחת הלב והסרת טרדות הזמן כדי שיבין הדברים ברורים, ג. שע"י משתמר תלמודו, ד. זוכה לתלמידים הגונים וחברים מקשיבים, ה. שזוכה לבחינת ומתלמידי יותר מכולם.

יש לבאר דמחמת גזירתם הרעה, לא יכלו ישראל לעסוק בתורה אלא בהיחבא במקומות מסתור, וע"י כך נמנעו מלעסוק בה באופן הראוי של 'ללמוד ע"מ ללמד, ואח"כ ללמד, ובזה הפסידום מלזכות לדברים הרבה, וכמו שנתבאר, וע"י כך החשיכו את עיניהם של ישראל בשכחת התורה היינו באיכות ודו"ק.

* * *

סנהדרין (צט ב) 'אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, שנאמר "אדם לעמל יולד" (איוב ה ז), איני יודע אם לעמל פה נברא וכו', ע"כ.

ובחידושי אגדות מהרש"א (שם) בד"ה ושאר לעמל פה נברא כו', והיינו עמל פה שטורח ולומד וחוזר עליה בכל יום, אי נמי שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל, והרמז שמעתי בזה במלת לעמ"ל שהוא ר"ת ללמוד על מנת ללמד, עכ"ל.

[גם יש לפרש הר"ת לעמ"ל, ללמוד על מנת לכתוב, וכפי שנתבאר בהגהות היעב"ץ דגם הכתיבה נכללת בעל מנת ללמד, וע"י זוכה למה שנתבאר [לפתיחת הלב ושיהיו הדברים ברורים מובנים ומשתמרים].

סנהדרין (צט א) רבי עקיבא אומר זמר בכל יום, זמר בכל יום, אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא, שנאמר "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו" (משלי טז כו), הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר, ע"כ.

ובפני רש"י (שם) בד"ה נפש עמל עמלה לו, מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: כי אכף עליו פיהו, מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, וכו': תורה עומלת לו, שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדרה,¹⁴ וכל כך למה, מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה, עכ"ל.

ולהמתבאר בח"א מהרש"א בפ"י השני שעמל היינו שעומל ומלמדה לאחרים, דע"כ הוא זוכה שתהיה התורה עומלת לו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדרה. ויש לומר אפשר שזה ג"כ נכלל בגזירת היוונים שרצו להשכיחם תורתך, פ"י שלא הניחום לעמול בתורה על מנת ללמדה.

תגובות והערות ולקבלת הגליון 'באר התורה'

a0527677650@gmail.com

¹¹ ובחידושי אגדות מהרש"א (מכות י א ד"ה כל) כתב, 'הוא מבואר, שמדרך למוד תורתנו מתוך עומק ענינים לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה, רק ע"י פלפול וחדוד עם חבירים, מה שאין כן דתי העובדי כוכבים, שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צריך לחבירים, וכדאמרין בברכות (סג ב) שאין התורה נקנית אלא בחבורה.

¹² וגם זוכה למה שנתבאר שהדברים מתיישבים מפגימותיהם ותורתו משתמרת.

¹³ בבני יששכר (שם אות טו), 'שהש"י פעל הנס על ידי שמן היוצא מן זית אשר זה כוונתו לזכירה, עכ"ל. (הוריות יג ב)

¹⁴ בהגהות הרש"ש (שם) בד"ה תורה עומדת לו למסור לו טעמי תורה וסדרה כ"ה שם [בעין יעקב], עכ"ל.

⁸ שעל ענין זה אנו מבקשים בתפילה כמה פעמים בכל יום: 'פתח לבי בתורתך', יהוא יפתח לבנו בתורתו.

⁹ אולי יש לפרש תיבת 'כדי' עדי"ר שכתב התפארת ישראל במקום אחר (שם פ"ד מ"ט) 'ומלת 'כדי' אינו נתינת טעם, רק כמו 'ומצא כדי גאולתו' (בהר כה כו), דהיינו כשיעור שהוא די, עכ"ל. פ"י כמה שצריך שיהיו הדברים ברורים.

¹⁰ בסנהדרין (קו ב) 'ותשא בריתי עלי פיך' (תהלים ג טז), אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוף, ע"כ. ובפני רש"י (שם) בד"ה עלי יעלי פיך ולא בלבי.

¹¹ בספר אמרי אש (סוף ח"א השמטה לפ"י צו ד"ה ברש"י) ביאר, דדואג היינו מי שיש לו דאגות וטרדות, ועל כן אמרו שיתורתו של דואג משפה ולחוף, משום דלעבודת ה' צריך הרחבת הדעת ופרנסה ברוח, כדי שלא יהא מוטד ומבולבל מחמת הפרנסה וכו' עכ"ל. והוא על דרך שכתב התפארת ישראל, שכדי שיהיו הדברים ברורים צריך שיסורו ממנו טרדות הזמן.